

סוף שבוע

הם גדלו בלב הימין המתנחלי. היום הם נחوشים להחיות את השמאל הישראלי

אנשי השמאל האמוני ראו מקרוב איך קבוצה קטנה משנה אט-אט את פני החברה הישראלית. כעת הם מתכננים לעשות אותו הדבר — מהצד הנגדי

פעילים בזרוע האקטיביסטית של התנועה מסייעים לפלסטינים באזור רמאללה, בחודש שעבר. "יש משהו מאוד מבלבל בנוכחות שלנו שם", אומרת אמנה שלמה (מימין), שגדלה בעצמה בתקוע צילום: דוד בכר

איתי משיח לעקוב 2025 • 26 בנובמבר 17:27

"נזכרתי בסבב הקודם שלי במילואים, לפני שמונה חודשים. אנחנו יושבים על סיגריה, ואחד החברים מספר שראה אבא וילדה הולכים על ציר שלא היו אמורים ללכת עליו. הוא עלה בקשר. אמרו לו: תירה באבא. מיד לאחר מכן עלתה מולו קצינה אחרת באדום, בקו המסווג, ואמרה: תוריד גם את הילדה. הוא לא הסכים לומר מה עשה. או שהתבייש שירה, או שהתבייש שריחם. מה יותר גרוע?"

טוביה לוקח עוד לגימה מהבירה. הוא מעלים עין מכך שאני כותב את דבריו בשבת. הדחף לספר גדול מדי. אנחנו יושבים על ספסל ברחוב ביפו, לוקחים הפסקה מערב שבת של "המדרשה האמונית" — תוכנית אינטנסיבית לצעירים מבית "השמאל האמוני". טוביה מנסה להסביר איך הגיע להשתתף בפעילות השמאלנית הזאת, ושטף המילים מאיים להטביע את שנינו.

"מה שגרם לי להתעורר, לרצות לפעול, קרה בסבב הנוכחי", הוא ממשיך. "ישבתי במוצ"ש עם חברים, דיברנו על המילואים, והם סיפרו על חבר מהמחזור שלנו, אחד שאני מכיר טוב. הוא והחברה שלו תפסו עזתי. המג"ד הורה לשחרר אותו. אבל הם לא רצו שזה יחשוף להם את המגנן, אז הם פשוט העלו אותו לגג והוציאו אותו להורג. כשנתפסו, העונש היה שבוע מחוץ לעזה, אתה מבין? חבר שהיה איתנו ושמע את הסיפור אמר, 'היינו עושים את זה מלא, רק בלי שתפסו אותנו'. יצאתי מזועזע. לא ידעתי מה לעשות. גם לפני כן שמעתי על פשעי מלחמה, אבל הפעם זה היה שונה".

הדמויות בשני הסיפורים היו בני הציונות הדתית. טוביה, שגדל בציבור הזה, הרגיש

בושה עמוקה וזרות. הסדק החל להיפער. הוא מסוג האנשים שהטלטלות הנפשיות מתבטאות אצלו מיד בהופעה החיצונית. באמצע הסבב הקודם גזר את הפאות. אחרי ששמע את מש"ק הדת אומר שבסוף הגויים יהיו "עבדים שלנו" — כולל הדרוזי מהמחלקה — החליט להחליף את הכיפה בכובע. "יש את האלכוהוליסט ב'קרנפים', ב'רנ'ה, שמתלונן שהוא פשוט לא מסוגל להיות קרנף", הוא אומר. "אני מרגיש כמוהו".

לאחר שנחשף לסיפור ההוצאה להורג חיפש דרך לפעול. את ראשי המדרשה, רועי קלייטמן ואמנה שלמה, פגש די במקרה. במילותיו: "בסיעתא דשמיא". דרך המדרשה הצטרף גם לפעילויות נוספות של השמאל האמוני, כולל אקטיביזם בשטחים, שאותם הוא עדיין מכנה מדי פעם "יהודה ושומרון". "במדרשה הרגשתי בבית, בין אנשים שיכולים להזדהות איתי", הוא אומר. "זה גרם לי להתוות מסלול חדש. העולם הזה הוא מים חיים". דרך הלימודים במדרשה, הסדקים הראשוניים קיבלו הקשר, שפה ותכלית. הם פותחו לכדי זהות פוליטית, ומשם — נותבו לפעולה.

לפני כמעט שלוש שנים כתבתי כאן על רשמיי מכנס היסוד של השמאל האמוני. גם אז, שבועות ספורים לאחר נאום ההפיכה של יריב לויין וחודשים רבים לפני 7 באוקטובר, היה כאן די מייאש. עבור חילוני שמאלני מן השורה, אולם גדוש באנשים שנראים כמו ימנים, מדברים שפה של ימנים, אבל מחויבים לשמאל — עורר תחושה של תקווה. לאף אחד מהנוכחים לא היה ספק לגבי עומק מחויבותם. אלה לא היו אותה שארית דהויה שמשתכרת ומתפכחת לסירוגין, ומוגדרת על דרך השלילה כשמאל-מרכז. היה שם שמאל אמיתי. אבל את מידת רצינותו של האירוע היה קשה אז לאמוד. באי הכנס התערבבו במבואה בהתרגשות של חבורת נערים שברחו מבתיים לערב חופשי בעיר הגדולה; שוב ושוב נשמע דימוי היציאה מהארון. האם באו להתנחם בין בני מינם, או להתארגן לפעולה? ימים יגידו, חשבתי אז.

בינתיים צצו עוד ועוד פעילויות והתארגנויות של השמאל האמוני. מאותו כנס החלה להתפתח תנועה ששולחת את זרועותיה למקומות רבים — ועושה זאת באופן שיטתי ותשתיתי. בנוסף למדרשה לצעירים, היא הקימה גם הוצאת ספרים; היא מפעילה את אחת מקבוצות האקטיביסטים הגדולות והמסורות בשטחים להגנה על רועים ומוסקים, ועורכת מפגשי לימוד לפיתוח שפה דתית שמאלנית. היא מפיצה חוברות דת הומניסטיות לחיילים ובונה מסגרות הכשרה ארוכות טווח. יש לה תנועה אחות בארה"ב, תנועות בהקמה באנגליה ובאיטליה, כתב עת, שנת שירות וקהילת מורים מהחינוך הממלכתי דתי. וכך, פעילי התנועה גם מקפצים על גבעות הבקעה, וגם מתבססים בשטחי החינוך, ההכשרות, התקציבים והמוסדות. כל זה — כבר נשמע די רציני.

מיכאל מנקין, ממייסדי התנועה, מזכיר כיצד אחרי רצח רבין הציונות הדתית קיבלה החלטה להתנחל בלבבות, והוא רוצה גם. "את הציונות הדתית אתה פוגש בכל מקום, מהבוקר עד הלילה, בטקסים ובמערכת החינוך", הוא אומר, "לא כפוליטיקה, אלא

כחלק מהחיים. כדי לעשות את זה צריך להפשיל שרולים ולעבוד עם המדינה. אנחנו מאוד ציונים דתיים בדרך שבה אנחנו עובדים עם המדינה. יש תחושת חירום מוצדקת, והלחץ גורם לנו להרגיש בספרינט, אבל מבחינתי זה וואחד מרתון. הייתי רוצה לראות עוד 20 שנה רבני ערים שצמחו במוסדות של השמאל האמוני".

מר יונתן

:: שנה ::

"עם הנצח לא מפחד מדרך ארוכה".

בחזרה לערב של המדרשה ביפו, זמירות השבת והדיידידיי מתגברות בקושי על המוזיקה מהבר הסמוך. מסביב לשולחן ארוחת הערב, הערוך באסתטיקה הדוסית החד-פעמית, כתריסר בוגרי המחזור הרביעי של המדרשה בהובלת קלייטמן ושלמה. זוהי השבת האחרונה בתוכנית, שכללה שלושה שבועות אינטנסיביים ועוד שלוש שבתות במקומות שונים בארץ. בבוקר למדו נושאים דתיים וערכיים בחברותות, אחר הצהריים שמעו הרצאות פוליטיות ביקורתיות. "בבוקר בונים, בערב הורסים", צוחקת שלמה.

התוכנית עמוסה בכל טוב. המקראה בת 300 העמודים מקבצת טקסטים על מוסר יהודי וכוח, על יחסי ישראל והעמים ועל היחסים בין האמוני לפוליטי. יש בה מהתורה ומהרמב"ם, וגם לוינס, בובר וז'קלין כהנוב. בתוכנית הפוליטית הרצאות על מבוא לקולוניאליזם ומנגנון הכיבוש, "מבט מזרחי על הציונות והסכסוך", ועל תעשיית הנשק הישראלית. היה סיור נכבה בחיפה, הרצאה של עמירה הס על עזה ושל איימן עודה על אירועי אוקטובר; סיורים בלוד, בחברון ובכפרים הלא מוכרים בנגב — מבוא מקיף לישראליות המודחקת. "בשבתות שאנחנו עושים בחיפה, סניף חד"ש בוואדי הפך להיות בית הכנסת שלנו", אומר קלייטמן. "הדלקנו נרות מתחת לדיוקנאות של לנין ומרקס".

צילום: נעמה גרינבאום

"את הציונות הדתית אתה פוגש בכל מקום, מבוקר עד לילה", אומר מיכאל מנקין, ממייסדי התנועה. "במערכת החינוך, בטקסים, כחלק מהחיים. כדי לעשות את זה צריך להפשיל שרוולים ולעבוד עם המדינה". ואכן, החזון כולל איוש תפקידים מובילים — מח"כים ועד פקידים במשרדי ממשלה: "אנחנו לא שולחים אותם לשם, זו לא קונספירציה. זו תודעה אזרחית"

סביב שולחן השבת, יושבים, בין השאר, מתנחלים שמתארים את עצמם כמי שהתחנכו על עליונות יהודית והיו תאבי דם ונקמה — והיום קוראים לחבריהם ברשתות החברתיות ללמוד על הכיבוש ולהצטרף לאקטיביזם בשטחים. יש חרדים שמתארים בורות עצומה שנשברה כאן לראשונה, ועיניהם רעבות למידע על המציאות שמחוץ לבועה. בתוך תנועה לשינוי חברתי, המדרשה היא מעין חיל חלוץ: היא עוסקת בטרנספורמציה פוליטית של היחיד. עבור חלק מהמשתתפים, זוהי חוויה מטלטלת.

שולמית ארנון היא אחת מ-55 הבוגרים של המדרשה. היא נולדה ביישוב היהודי בחברון, ואביה הוא דובר היישוב. "הגעתי עם חשדות לגבי הכיוון הפוליטי שלי", היא

אומרת. "שנים לפני כן כבר היה לי ברור שאני לא בדיוק ימין. אבל הלימודים במדרשה נתנו תוקף לחשדות. שם הדעה שלי התגבשה באופן עמוק, הפכה למבוססת היסטורית". ארנון זוכרת במיוחד את הרגע שבו התחילה לרעוד בסיור בדיר יאסין. "היה לי קשה לעמוד", היא נזכרת. "אף פעם בחיים לא הרגשתי שפזיזת קשה לי לשמוע. במדרשה למדתי גם שככל שאני יודעת יותר, נהיה לי פחות נוח בתוך עצמי".

המדרשה היא המקור הפורה ביותר לפעילים חדשים ב"בני אברהם", הזרוע האקטיביסטית של השמאל האמוני, שבשורותיה כמאה פעילים קבועים. בני אברהם הם ככל הנראה הקבוצה הגדולה ביותר של צעירים שעוסקים ב"נוכחות מגינה" בשטחים — מלוחים רועים, עוזרים במסיק ושוהים ביישובים פלסטיניים שנמצאים תחת התקפות מתנחלים. בעוד שהמדרשה עוסקת בשינויי עומק, האקטיביזם הוא קו ראשון. כשעשרות צעירי השמאל האמוני מגיעים לחזק יישוב פלסטיני, המפגש שמתקיים בינם ובין נערי הגבעות — שגדלו באותה ערוגה — חריג ומרתק.

שישי בצהריים, סוף אוקטובר, לא הרחק מהיישוב אל'לובאן בנגדה. 15 דתיים מסקלים חלקה פלסטינית. מעבר לרכס הוקמה חווה עוינת, ובעלי האדמה חשופים להטרדות — חותכים להם צינורות השקיה, כורתים עצים, יש פשיטות אלימות; הסיפור המוכר. אנחנו פחות משבעה קילומטרים משהם, רבע שעה מפתח תקווה. אני שואל את הפעילים, שעסוקים בשיקום הטרסה, כיצד המוצא המשותף משפיע על האינטראקציה עם המתנחלים.

"יש משהו מאוד מבלבל בנוכחות שלנו", אומרת שלמה. עד לפני שבוע חשבה שנכוחותם ממתנת, אבל אז גם הם "חטפו רציני" ממתנחלים בראס אל'עין. "הם ידעו מי אני, הם ידעו את השם שלי, הם ידעו שגדלתי בתקוע. עמד מולי אח של חברים טובים שלי מהעבר, וזה כבר לא שינה", היא אומרת. "את הראשונה שלקחה את כל החבר'ה לחווה", הקניטו אותה על ימיה כמדריכה מגניבה בבני עקיבא. היום, היא מודה, חלק גדול מהחבר'ה ההם בגבעות.

התנועה מרחיבה את פעילותה בשיטתיות. בין היתר, יש כבר מדרשה לצעירים, קבוצת אקטיביסטים בשטחים, מסגרות הכשרה ארוכות טווח, הוצאת ספרים של הגות

תורנית שמאלית, חוברות דת הומניסטיות לחיילים, מפגשי לימוד, שנת שירות, כתב עת וקהילת מורים מהחינוך הממלכתי-דתי. יש תנועה אחות בארה"ב, ותנועות בהקמה באנגליה ובאיטליה

"זה בעיקר נותן לי את היתרון שאני מבינה מאיזה מקום הם באים", אומרת אביטל אנגל, סטודנטית לספרות מירושלים, שמגיעה מבית "דתי דתי". "הלב שלי יוצא אל הילדים האלה, הם היו יכולים להיות חניכים שלי. התחושה שלי היא שהם לוקחים משהו שיקר ללבי ומעוותים אותו". היא נזכרת באירוע באל'מוערג'את, כשניסתה לדבר עם שני מתנחלים חמושים, רכובים על סוסים, שנכנסו לתוך בית ספר. השיחה התגלגלה

ואהבת דתו, ושנאת עמנו וקנינו. "והאם הם לא היו ביצו לי פעמיים? זה ביצו", ויא
אומרת.

קלייטמן מספר על היום שבו הגיע עם עוד שני פעילים להביא מצרכי מזון לשותפים הפלסטינים בחברון, כשבוע אחרי 7 באוקטובר. כשעלו עם שקי האוחז לתל רומיידה התנפלו עליהם שלושה חיילים רעולי פנים. "הם רצו אלינו, השכיבו אותנו על הרצפה עם הברך על הגב, דרכו את הנשק, כיוונו לנו לראשים והתחילו בחקירה צולבת", נזכר קלייטמן. אלא שכשהחיילים שמעו שהעצורים משיבת עתניאל, הם נבהלו וסילקו אותם. כמה שבועות אחר כך, חבר דתילאומי אמר להם: "יש לי חבר שפגש אתכם בחברון".

"זה כן משפיע שאנחנו אחים שלהם", אומר קלייטמן. "אבל בסוף, יום אחד הם יירו בנו. לא ברור מתי הקו הזה ייחצה, מתי גם אנחנו נהיה ערב רב".

מפת ארץ ישראל על קיר אולם הכנסים בטנטור, מדרום לירושלים, פונה מזרחה. הארץ שוכבת בה על צדה כמו ששורטטה במקור, כשקדם היתה מקדימה והצפון משמאל (שמאל הוא צפון בערבית). במעגל כיסאות קטן במרכז החדר יושבים כתריסר תלמידי חכמים ומתפלפלים על טקסט של ר' אליהו בן אמוזג מסוף המאה ה-19. אלה אנשי הוצאת הספרים "מקום" מבית השמאל האמוני, החוג התיאולוגי של התנועה — זרוע שעשויה להיראות אזוטרית, אבל נמצאת בלב פעילותה של הקבוצה.

"הבאתי את הקטע הזה כי הוא מדבר על לאומיות, ואנחנו קצת אילמים כשאנחנו רוצים לדבר על עמים אחרים", פותח את הדיון גבריאל אבן צור, דוקטורנט להיסטוריה, שתירגם את הטקסט מצרפתית. הציונות הדתית הקימה לתחייה את בן אמוזג כי היתה צריכה שפה תורנית ללאומיות, הוא מסביר, אבל בחרה לתרגם חלקים מאוד מסוימים מכתביו (מתרגמו העיקרי הוא הרב ד"ר אליהו רחמים זייני, דודו של ראש השב"כ). בהגותו הרחבה מצא אבן צור עמדות מסקרנות ורדיקליות. "העמים מחויבים לכבד את הזכויות ההדדיות שלהם", הוא מקריא. "עצם ההכרה של העמים אלה באלה היא קבלה חשאית של עול מלכות שמים".

אחת ממטרות הקבוצה היא לאתר סדקים בתפיסות דתיות שנשמעות היום ניטרליות ומובנות מאליהן, אבל אינן אלא פרשנויות שמשרתות השקפת עולם לאומנית. כמוהן יש גם פרשנויות אחרות — ובאמצעותן אפשר לייצר שפה דתית שמאלנית, סיפור שונה שיתמוך בפוליטיקה אחרת. "מבחוץ המסורת נראית מאוד מקובעת", מסביר דביר ורשבסקי, חבר בקבוצה ופעיל מרכזי בבני אברהם. "אבל כשאתה חי בתוך המסורת ומסתכל עליה מבפנים היא מאוד גמישה. אני מעצב את הבית שבו אני גר — אני יודע שיכולות להיות אלטרנטיבות".

הנושא המרכזי של הלימוד היום הוא מאמר אקדמי על מקומות קדושים, שכתב ורשבסקי עם אברהם אוריה קלמן, דוקטורנט באוניברסיטת סטנפורד ופעיל נוסף בבני אברהם. לאורך ההיסטוריה, טוען המאמר, מקומות קדושים היו מרחבים בין-דתיים משותפים לא פחות מאשר מוקדי חיכוך. "במשך 1,500 שנה יהודים ראו את קבר יוסף

נמקום שנייצר שפע וחזק אי לכך, ובעיקר נחווים שחיים טובים, נחווים וז' שבטין.
 "ואז פתאום מגיעים מתנחלים בשנות ה-80 ומייצרים היפוך מוחלט. ממקום שמשפיע
 ברכה לכל הסובבים, למקום שצריך להגן עליו מפני הסובבים שמאיימים על טהרתו".
 חשיפת המסורת שנשכחה, מאמינה הקבוצה, היא הצעד הראשון בבניית אלטרנטיבה
 פוליטית.

דביר ורשבסקי במפגש של החוג התיאולוגי בתנועה. המטרה היא לייצר קאנון חדש

"זה הרבה יותר רחב מעניין המקומות הקדושים", מוסיף קלמן. "אנחנו חושבים על
 היהדות כסוג של חבל הצלה מהלוגיקה הלאומית שאנחנו שבויים בתוכה. כי למרכז
 שמאל הליברלי בישראל אין מסגרת זהות. יש נרטיב אחד באמת בחברה הישראלית,
 והוא של הציונות הדתית — החלופה היא חילוניות שעסוקה בעיקר בהכחשת סמלי
 זהות ומטענים תרבותיים. אבל בבית הכנסת חוזרים יום-יום על תפילות שנאמרו הרבה
 לפני שהיתה עליונות יהודית. אנחנו מנסים לשחזר את המסורת, לנקות אותה ממה
 שקרה לה מאז 67', ללמד וללמוד את הדת הנשכחת שנקראת יהדות. החבל הזה של
 המסורת מאפשר לחשוב דרך משהו שקדם למדינת ישראל ולציונות. יש לנו חוכמה
 לפנות אליה, חוכמת הדורות".

**כשאתם מדברים על חוכמת הדורות של הדתי, כחילוני אני שומע ברקע את
 העגלה המלאה והעגלה הריקה. גם לשמאל החילוני יש מסורות, ערכים ומטען
 תרבותי — למה הדת דווקא היא חבל ההצלה?**

"אני חושב מה התנועה הדתית השמאלית יכולה לתרום לשיח השמאלי. אחד הדברים
 שאנחנו טובים בהם הוא חשיבה על עמידת היחיד מול הכוח, על אסור ומותר, על
 המידה הטובה. לשפה הדתית יש הרבה כוח דווקא מפני שהיא הלכתית. זה משהו
 שחסר מאוד בשפה הליברלית. הליברליזם מארגן את החברה ולא עוסק בחיי היחיד, כי
 היחיד הוא בן חורין. אבל עכשיו אנחנו צריכים הדרכה, אנחנו במשבר מוסרי".

**השאלה היא האם אתם רואים בשפה התורנית אחות שוות ערך במאבק, או
 שאתם מאמינים שיש בה בשורה גם עבור השמאל החילוני. יש יהירות בציונות
 הדתית שבתוכה גדלתם. גם אתם מרגישים שאתם מגיעים ממקום גבוה יותר?**

"באיזשהו מקום זה הפוך", אומר ורשבסקי. "יצאתי מהציונות הדתית כי הרגשתי שאני
 חי בעגלה מאוד מאוד ריקה. כשאתה חי בחברה שיש בה משהו כל כך כוחני, זו חוויה
 של יתמות. אתה מת שיהיה לך רב, מורה, מישהו שאתה יכול ללמוד ממנו תורה בלי
 להיות סלקטיבי, בלי להגיד 'תוכו אכל קליפתו זרק'. זו חוויה קשה של בדידות. דווקא
 כשהגעתי למרחב של השמאל הרגשתי שאני עומד מול עגלה מלאה. אני יודע שכאדם
 דתי יש לי המון חומרי גלם, אני מגיע עם מטען עשיר, אבל לא אסוף. כי בסוף שיח
 מתארגן סביב מגזר, חברה, זרם. ולי לא היה את זה כי חייתי במרחב בלתי נסבל
 שמארגן סביב עולם ערכים מסוכן".

"אני מאוד מזדהה", מוסיף קלמן. "הייתי בעולם הישיבות הרבה שנים מתוך חיפוש
 אינטלקטואלי רוחני. כשהייתי ילד רציתי להיות נביא. זה היה החלום שלי, שאלוהים
 ידבר איתי. למדתי תורה כל הזמן והתפללתי. רציתי שיהיה לי קשר לנשגב, למה שמעבר

לעולם הזה, שייתן לי איזושהי בהירות, כי היו לי שאלות. באיזושהו שלב הבנתי שזה לא מעניין אף אחד מהמורים שלי. שהסביבה שלי פשוט רוצה שאני אתחתן עם אישה דתייה, שיהיו לנו מלא ילדים מתנחלים קטנים ושנמלא איזושהו מרחב שפלסטינים לא יוכלו לגור בו.

"החשיבה בציונות הדתית היא מאוד במעטפת", ממשיך קלמן. "תישאר בתוך הזרם, תצביע למפלגות הנכונות, בסוף אתה תהיה בסדר. הדבר העמוק יותר, החיפוש הפנימי והאנושי שמלווה בני אדם לכל אורך ההיסטוריה — אפילו לפני שמגיעים לשאלות פוליטיות — הוא מאוד רזה, מרוקן. לכן כולם טסים להודו בציונות הדתית. יש תחושה של ריקנות. ובמקום שכל הזמן מדבר על דת, הדיסוננס הזה מאוד בולט. לצד זה, אני כן חושב שבתוך המשבר הכללי של השמאל בישראל ושל הליברליזם בכלל, יש תרומה ייחודית לקול הדתי, וזה לימוד הדדי שמאוד חשוב שנעשה אותו".

הזרוע ההגותית של השמאל האמוני, "מקום", הוציאה עד כה ארבעה ספרים ועוד שניים נמצאים בעבודה. חלק מהפרסומים מקוריים, וחלקם הוצאות מחודשות של כתבים שנשכחו מסיבות פוליטיות. "אנחנו עושים תחיית המתים להגות תורנית שמאלית שאין לה מקום במיינסטרים", מסבירה אילה חן עטקין, רכזת המערכת של "מקום". "אנחנו מנסים לייצר קאנון, ארון ספרים עבור קהלים חדשים שמחפשים את השפה הזאת".

בנוסף הצוות שוקד על הגיליון הראשון של כתב עת דו־שנתי בשיתוף פעולה עם מכון ון ליר. בהמשך הם מתכננים גם בית מדרש וירטואלי עם שיעורים מוקלטים. "מבוא לחסידות, מבוא לקבלה, מבוא לתורה של ימי הביניים — אבל באוריינטציה שמאלנית", אומרת עטקין. לדבריה, הרעיון עלה בעקבות פניות של מורים ממערכת החינוך שרוצים ללמד אחרת וזקוקים לתכנים. "כל מה שהם מוצאים באינטרנט מאוד ימני".

כנס השמאל האמוני, שנערך השנה בתחילת ספטמבר, הוא המקום שבו מתאגדות כל זרועות התנועה. ככל שנה הוא נערך בהיכל שלמה בירושלים, מוסד ותיק של הציונות הדתית. האולם כבר עולה על גדותיו, אבל עוד ועוד אורחים נכנסים, וכסאות הפלסטיק שהם נושאים מעל ראשיהם צפים בזרמי האדם הממלאים את המעברים. על הבמה מגנים הדוברים הרעבה והשמדה כמו שמעטים העזו לעשות. אמן ספוקן וורד מג'מג'ם בערבית; הראפר סאמח זקות משמיע הודעה קולית מקרוב משפחה שלו בדיר אל בלח, שכבר שנתיים אוכל רק אפונה. לפרקים, הטקסטים נשמעים כמו יום זיכרון עתידי.

כנס השמאל האמוני בירושלים, בספטמבר. האולם עלה על גדותיו צילום: נעמה גרינבאום

"אין לנו נייר מדיניות, אבל האתוס המפעיל הוא אתוס של שוויון וחמלה", אומר מנקין. "כשאני אומר שאני שמאלני בגלל שאני אמוני, זה כי הדת שאני התחנכתי עליה עסוקה באופן כמעט אובססיבי ביחס לחלשים וברתיעה מכוחנות. ברור לי שרוב האנשים לא תופסים ככה את הדתיות היהודית, אבל אני חושב שלאורך רוב ההיסטוריה היהודית, ככה תפסו אותה. כלומר, זה רק בנקודת הזמן הזאת שאנחנו מיעוט".

היום גם התנגדות להרג ילדים נחשבת לשמאל. עד כמה השמאל האמוני פוליטי במובן הצר של המילה?

"התשובה בגוף השאלה. הביטוי 'שמאל אמוני' בעייתי מהרבה סיבות, אבל המילה 'שמאל' מופיעה בו. אתה לא יכול להיות אִפּוֹלִיטִי ולקרוֹא לעצמך שמאל אמוני, וקשה לי לדמיין ימני שמרגיש כאן בבית. כל הסיפור פה הוא פוליטי, ואנחנו משתדלים להיות מאוד ישירים לגבי הכוונות שלנו".

למרות האידיאולוגיה הברורה על הבמה, שמאלני חילוני מן השורה עשוי לחוש כאן אנטגוניזם — במיוחד אם הוא מאלו שהדתיים־הלאומיים הצליחו להמאס עליהם את היהדות. הכיפה, כיסוי הראש הצבעוני, הנדנוד העדין, התיבול מהמקורות, הפאתוס המתקתק. עם כל "דרכי נועם" הוא יתרחק, בכל "סוכת שלום" הוא ייסגר; כל "וכיתתו" ישמע כמו "חירטטו". החשדנות כלפי הדת והדתיים עשויה בקלות להאפיל על התוכן.

"אני יודע טוב מאוד מה זה להיות דתי במרחב חילוני שרואה בי איום, או לחלופין דתי מחמד", אומר מנקין, בעברו מנכ"ל שוברים שתיקה ומנכ"ל מכון מולד. "יש תחושה שאנחנו כאילו אורחים, ואחת הסכנות היא שנעשה את אותו הדבר לקבוצות אחרות. שנגיד, איזה יופי לראות חילוני כמוך אצלנו בכנס. הסיפור הוא למצוא דרך לדבר בלי השיפוט הסוציולוגי".

מנקין מבקש להדגיש את החשיבות של ערוץ תקשורת פתוח גם כשהפערים עקרוניים יותר. "צריך לנהל דיאלוג עם כולם. מאוד חשוב לנו למשל לדבר עם חיילים שמשרתים בעזה, שזה משהו שהשמאל העמוק לא עושה". העיקרון הזה נכון בעיניו גם לנתק בין חילונים ליברלים למיינסטרים הדתי. "רוב החברה היום בישראל מסורתית. אתה לא יכול לנהל פוליטיקה אם אתה מפחד מרוב החברה. ואני לא אומר את זה רק במובן התועלתני, של 'מה מביא קולות'. הדתיות כפי שהיא מיוצגת על ידי ההנהגות הדתיות משניאה את עצמה, אז אני לא יכול לבוא בטענות כלפי אנשים שנרתעים — ובכל זאת צריך שיח".

יש מי שיגידו שזה לא זמן להידברות. שעכשיו צריך להיאבק.

"אסביר באמצעות דוגמה מעולמות שמאלניים עמוקים יותר. נגיד שאתה עושה נוכחות מגינה בשטחים, ומגרשים פלסטיני מהאדמה. אתה צריך להתנהל מול המתנחל או החייל, אז אתה צריך לפתח יכולת לדבר, והיא מחייבת אותך לנסות להבין מה עובר לו בראש. זו הדינמיקה שאליה אני מתכוון. לא 'אחי, אני אוהב אותך' או 'בוא נשים את המחלוקת בצד', כי זה כנראה יהיה על חשבון הפלסטיני. לא צו פיוס, אבל כן שיח".

מנקין מרכז את תחום התשתיות בשמאל האמוני, שעודנו רזה למדי מבחינה ארגונית ותקציבית ("הכל מאוד DIY פנקיסטי כזה בינתיים"). יוזמות התנועה ממומנות על ידי הקרן החדשה ופילנתרופיה פרטית, ברובה יהודית־אמריקאית; אחת משאיפותיה של התנועה היא להסתמך על גבירים מתוך הזרם השמאלי־אמוני.

החזון האופרטיבי של מנקין כולל איוש תפקידים משמעותיים במדינה. "הרבה בני

אבו והנשים ונמנו שיטטים שיהיו מנוהלי נמינות ושנות שיוויון, פיקיו ים בניו ים בנשו וי האוצר, החינוך והרווחה, ח"כים שהתחנכו בשמאל האמוני, הוא אומר. "אנחנו לא מכוונים אותם, זו לא קונספירציה. זו תודעה אזרחית".

אתם מחפשים את האנשים האלה בשירות הציבורי כבר עכשיו?

"אנחנו לא צריכים לחפש אותם, הם כבר שם. מה שמתרחש עכשיו זה שבכל מיני מקומות יש אנשים דתיים שמאלנים שהם לבד, והם אומרים, אה, אני יכול לבוא לשיעור ביום חמישי בלילה עם עוד אנשים כמוני. יש לנו אנשים בתוך כל המערכות האלה, והם הרבה פעמים משתוקקים לשיחה הזאת. לא שלחנו אותם לשם. אבל אנחנו אומרים להם, יש לכם חברה, יש לכם גב. כשאתה מרגיש לבד לחלוטין, אתה הרבה יותר חושש להביע את דעתך".

הכנס בהיכל שלמה מתפצל בינתיים לדיונים: מעגל צעירים על "המלחמה והעידן המשיחי", שיח מורים על "חינוך אמוני-הומניסטי", סדנת דמיון פוליטי של "ארץ לכולם". אני יורד למרתף, שם מתקיים מעגל שיח סגור למילואימניקים בהנחיית אביעד הומינר רזנבלום, גם הוא ממייסדי התנועה. הם משתפים חוויות משלושה, ארבעה וחמישה סבבים. אני מתמקד בפניו של בחור צעיר אחד, בעל תווים עדינים וטבעת נישואים דקה. מבטו חלול ותנועותיו מועטות. האחרים חולקים פשעי מלחמה מחרדיים. שרירי פניו זעים בקושי. רק אצבעותיו מחטטות זו בזו, מתופפות, מגששות. אחד מספר שאובחן כפוסט-טראומטי, אחר הצטרף לשוברים שתיקה, שלישי הוכרז מוטר על ידי חבריו. מבחינה הלכתית, הכוונה היא שדינו מוות.

כמו המדרשה האמונית ובני אברהם, גם הזרוע האמריקאית של השמאל האמוני לא תוכננה מלמעלה, אלא התפתחה בנפרד ונכנסה תחת המטרייה המשותפת. ראשיתה ביוזמה של מעגל חברים ניוירקיים דתיים, מחציתם ישראלים לשעבר, שמועקת הבדידות הפוליטית דחפה אותם לפני כשנה להיפגש לשיחות סלון בעלות אופי שמאלני. כשהעניין גבר והקבוצה התרחבה, החליטו לארגן כנס ולהיקשר לאחיהם כאן בארץ הקודש. "זו בעצם קבוצה שלא היתה לה זהות, לכן אנחנו גדלים בצורה מאוד

מפתיעה ומהירה", אומרת אסתר שפרבר, ירושלמית לשעבר ומנהלת הקבוצה. שפרבר בקשר עם אנשים בעשרות ערים בארה"ב שרוצים להקים קהילות דומות, ומסייעת גם לשמאל האמוני האירופי, שמתגבש בימים אלה.

מהאתנחתה בחו"ל אל הפרוזדורים האפרוריים של מערכת החינוך הישראלית. "יש זורעי חיטה ויש שותלי עצים", אומר מנקין, "האתגר שלנו — ושל כל תנועה פוליטית — הוא לעשות גם וגם". השותלים לטווח הארוך ביותר הם אנשי "השדה" — הזרוע החינוכית של התנועה.

פעילי התנועה עובדים בחלקה ליד היישוב הפלסטיני אל-לובאן. "זה משפיע על המתנחלים שאנחנו אחים שלהם", אומר רועי קלייטמן, "אבל בסוף, יום אחד הם יירו בנו".

יואל אילני, מורה במדרשיית הרטמן לבנות בירושלים, השתתף בקיץ האחרון בסמינר למורים בן יומיים של העמותה. "זה היה מאוד חזק", הוא אומר. "מפגש של מורים שמתמודדים עם אותה מערכת של חינוך ממלכתי-דתי, חמ"ד, שבכלל לא סופרת אותנו". שמאל אמוני הוא הגדרה קולעת לזהותו. "לפני שזה ארגון פרגמטי עם זרועות ביצוע, זו באמת קהילה שמאפשרת להרבה אנשים להרגיש בבית", הוא אומר.

אילני הצטרף לתנועה עוד לפני הסמינר, כשהקים עם כמה חברים את ארגון "מילואימניקים לסיום המלחמה". הוא גדל בבית דתי מתון בירוחם. "ההורים שלי אף פעם לא הזדהו עם גוש אמונים או עם הזרם שהלך ונהיה מרכזי בציונות הדתית", הוא אומר. "גדלתי עם זרות למערכות החינוך שבהן למדתי, עם איזשהו אינסטינקט שיש לי ערכים אחרים, אבל לא הצלחתי ממש לנסח את זה לעצמי. המוסדות הממלכתיים דתיים הם מאוד פוליטיים ומאוד מונוליתיים — הם מייצגים הצעה מאוד מסוימת בשאלה מהי יהדות".

בבגרותו נכנס אילני להוראה פורמלית מתוך תחושת שליחות. הרטמן, התיכון שבו הוא מלמד, נחשב אמנם לסמן שמאלי במערכת, אבל על ספקטרום מעוות מראש. הפיקוח, ספרי הלימוד והכנסים של החמ"ד — נטועים עמוק באידיאולוגיה המגורית. "ספרי ההיסטוריה נכתבו במכון הר ברכה. זו פשוט היסטוריה כתיאולוגיה", אומר אילני. "הכל תמיד סביב היהודים, ההשגחה והבריאה". הוא מציג לדוגמה את חומרי הלימוד של מינהל חמ"ד ל"יום גוש קטיף", ובהם הסרטון "[חבל עזה: עבר הווה עתיד](#)". "כיום, חיילינו משחררים את עזה מתוך רצון גדול לשליטה, החזרת היישובים והקמת קהילה בעיר עזה", מסבירה הקריינית. "עוד נשוב לשם!"

לימור יעקב־ספראי, מנכ"לית "השדה" וממייסדי השמאל האמוני, טוענת שהחלק הקשה ביותר הוא ההתמודדות עם מינהל החינוך הדתי. היא מציינת כדוגמה את הכנס שערך המינהל בפתיחת השנה. "לא הזכירו בכלל את החטופים, ולא את הכאבים והקשיים", היא אומרת. "רק אורות אורות, נסים נסים. ואני, כאדם מאמין, מאמינה גם שיש אורות ונסים".

קהילת המחנכים של העמותה מספקת לא רק תמיכה רגשית באותם לוויינים שמאלנים שמשייטים במערכת החינוך הממלכתית-דתית; היא מפתחת גם כלים קונקרטיים. "למשל סדנת סימולציות להתמודדויות ביום-יום", אומרת יעקב־ספראי. "התלמידים עולים להסעה, ומאיזושהי סיבה מתחילים לשיר מוות לערבים. והנהג שלהם ערבי. איך אתה מניב?"

**המדרשה היא מעין חיל חלוץ: היא עוסקת
בטרנספורמציה פוליטית של היחיד. עבור חלק
מהמשתתפים, זו חוויה מטלטלת. סביב שולחן השבת
יושבים מתנחלים שמספרים שהתחנכו על עליונות יהודית
והיו תאבי דם ונקמה — והיום הם קוראים לחבריהם
ללמוד על הכיבוש. יש גם חרדים שמעידים על בורות
עצומה, עיניהם רעבות למידע על המציאות שמחוץ**

לבועה

יעקב־ספראי מדגישה שחברי הקהילה הם לאו דווקא החשודים המיידיים מהשוליים הליברליים של החמ"ד. "הצמיחה שלנו פסיכית", היא אומרת. "הקמתי את קהילת המורים לפני שלושה חודשים, וכבר יש בה מאה חברים". בסמינר השתתפו גם חרדים, מורים מתיכונים מסורתיים בעיירות פיתוח ומנהלת אולפנה. "הכי קלאסית, מה שנקרא דוסית, כיסוי ראש", אומרת יעקב־ספראי. היא מאמינה שהעבודה עם המורים מבטיחה פירות באותן דרכים ארוכות ובלתי־צפויות של המעשה החינוכי. "השדה" גם מפתחת תוכן, מערכי שיעור ותוכניות חינוכיות — לשיעורי אזרחות, חינוך ותנ"ך, לטקסים השונים. בימים אלה מוקמת קהילת ההורים.

יעקב־ספראי גדלה בבית מפד"לניקי במושב קטן בגוש קטיף. הפלסטינים היו שקופים בילדותה. אמנם ראתה אותם מהבית, חוצים את המחסום הקטן מחאן יונס בדרך לעבודה בחקלאות, אבל לא ראתה אותם באמת. כשהיתה בת חמש פרצה האינתיפאדה הראשונה. כשאביה חזר עם שמשה מנופצת, או כשהשכן נדקר בגבו, זה נתפס כחלק מהחיים. סביב הסכנות והפחדים נסללו עוד ועוד כבישים עוקפים.

אבל מגיל צעיר הבליחו מדי פעם רגעים של ספק. "משהו שלא הסתדר לי, בסימני הקריאה, בלהט", היא נזכרת. "משהו שם היה לא פתור". כשהיתה בתיכון, דודתה נתנה לה במתנה את "הזמן הצהוב" של דויד גרוסמן, עם ההקדשה: "לאחייניתי החושבת".

צילום: איליה מלניקוב

לימור יעקב־ספראי גדלה בבית מפד"לניקי בגוש קטיף, וכיום היא מובילה את הזרוע החינוכית של התנועה. לדבריה, בסמינר האחרון השתתפו גם חרדים ומורים מתיכונים מסורתיים בעיירות פיתוח. "הצמיחה שלנו פסיכית", היא אומרת, "קהילת המורים הוקמה לפני שלושה חודשים, וכבר יש בה מאה חברים"

בגיל 20 כבר הצביעה לשמאל, וכשהוכרזה ההתנתקות כבר ראתה בעצמה שמאלנית. היא גרה אז במעלה גלבע, והחליטה לחזור עם בן־זוגה לבית ההורים כדי לתמוך בהם בשעתם הקשה. אביה, שהיה בתפקיד ציבורי במועצה, היה ממקימי שכונת הקרווילות למפונים בניצן, והחליט לעזוב עם משפחתו יום לפני הפינוי, בניגוד להלך הרוח הכללי. שלושה שבועות לאחר שעזבו, ילדה יעקב־ספראי את בנה הראשון.

עד אוקטובר ניהלה יעקב־ספראי את מחלקת החינוך במועצה האזורית גליל תחתון, במקביל לפעילותה בשמאל האמוני. כשהעשייה התעצמה והפרויקטים החינוכיים הבשילו לכדי עמותת "השדה", החליטה לעזוב ולהתמסר להשפעה מבחוץ.

בשבוע שעבר הכריזה "השדה" על פתיחת ההרשמה למסלול שנת שירות דתית-הומניסטית, בשיתוף פעולה עם תנועת "החלוץ". בתוכנית: קומונה באר־שבעית של 16 צעירים, שיתנדבו רוב השבוע בארגון הערבי־יהודי "אג'יק", בחינוך, או עם פליטים, ויום בשבוע ילמדו עם מורים דתיים־שמאלנים. בהמשך יתרחב "השדה" גם להכשרות מורים, השתלמויות, תוכניות מנהיגות ותוכניות עמיתים. "הרעיון הוא לייצר תשתית של הון אנושי שתשפיע באופן רחב על כלל המערכת", אומרת יעקב־ספראי.

החמ"ד הוא מערכת גדולה ועשירה. אתם נשמעים כמו קבוצה סימפתית של אנשים שמצאו זה את זה, אבל מה הסיכוי שלכם מול הדבר הזה?

"הנקודה היא המשקל הסגולי. גם הקיבוץ הדתי מחד־גיסא, וגם ישיבת הר המור מאידך גיסא, היו קבוצות קטנות מאוד, וכל אחת בדורה הצליחה להשפיע על כלל הציונות הדתית, וכתוצאה מכך על כלל החברה הישראלית. כלומר, אני לא בהכרח צריכה להיות גדולה. אני צריכה להצליח להחדיר את השפה. אנשי החינוך במיינסטרים לא באמת באו משיבות הקו (הקרויות על שם הקו האידיאולוגי של הרב טאו, שעומד בראש ישיבת הר המור, א"מ). הם מדברים את השפה הזאת, כי זה מה שדיברו איתם. רוב האנשים שאני פוגשת לא רוצים להשמיד, הם רוצים שלום. אותם אנחנו הולכים להניע, כמו שהקיבוץ הדתי הניע אותם, ואז הר המור".

איפה למדת לעשות את זה?

"זו לא תוכנית אסטרטגית מהמרתף של זקני ציון. כשיש בך בעירה פנימית אמיתית, ואתה עונה על צורך אמיתי, ואתה פועל לייצר תשתית, גם שפתית־רעיונית, גם פוליטית, גם אקטיביסטית וגם חינוכית — זה קורה. עבדתי הרבה שנים בקיבוץ הדתי ולמדתי את המשנה שלהם. את התנועה לכיוון הר המור חוויתי על בשרי כנערה בציונות הדתית".

יש משהו שאת רוצה מהחילונים?

"כן. בסוף אנחנו מייצרים מציאות. הווי אומר, אפשר להגיד שהשמאל האמוני זה אזוטרי, וזה מה שיהיה. ואפשר לתת לזה מקום, וזה יחלחל. ועכשיו השאלה, מה המוטיבציה שלנו? אנחנו רוצים יהדות אחרת, וזה אינטרס לא רק של העולם הדתי. מה אני רוצה לומר? שהעיסוק האינסופי בהתנגדות להדתה ובהתנגדות לדתיים זה לשפוף את התינוק עם המים. אם אנחנו רוצים להצליח בדבר הזה, אנחנו צריכים פרטנרים מתוך הציבור הרחב והחזק. וכל מאבק כזה מרחיק אנשים מהשפה של השמאל, כי הם נבהלים כשמאלנים דוחים אותם".

אבל את מבינה למה בקונטקסט הנוכחי, עבור חלקים מהשמאל, הציונות הדתית היא סדין אדום?

"יש פה ערבוב מכוון בין הדתה להתגברות הלאומנות. אני לא מצפה מהחילונים להיות דתיים, אני מצפה מהם רק לא לשנוא את הדת, לא לחשוב שהיהדות היא אם כל חטאת. גם בלעדיה יש מלחמות. חילונים לאומנים זה לפעמים הרבה יותר קשוח בעיניי מדתיים לאומנים, כי זו לאומנות שאין לה אפילו סימוכין בעולם רוחני. במובן הזה אפשר

לראות ביהדות בשורה ולחלץ ממנה את הדבר הנכון, לנכס אותה בחזרה. כמו שבהפיכה המשטרית עשו ריקליימינג לדגל, אני מציעה לציבור החילוני לעשות ריקליימינג ליהדות. לא לזרוק אותה. ברגע שהיא מופקרת, מישהו אחר לוקח עליה בעלות".

אצלי נדלקה הנורה של "מישהו מנסה לקרב אותי ליהדות".

"אני מבינה, ולכן אני מבהירה שאני מתנגדת להדתה במובן הזה. לא אני אלמד אותך על יהדות. מישהי פנתה אליי באחת הערים ואמרה, איזה יהדות מהממת, אולי תבואו ותעשו תהליך בעיר שלנו? אמרתי לה, 'ממש לא. את תעשי תהליך בעיר שלך, של מה שאת רוצה, של איך שאת מבינה את זה'. יהדות כתרבות, כהשראה, כמורשת, מחברת אותנו זהותית למרחב הזה, ויש בה גם פוטנציאל לדברים יפים. יש דבר כזה יהדות חילונית.

"אני מבינה מאיפה זה בא, שהציבור החילוני מאיום מכל סממן של דת. אבל אני חושבת שיש פה הפסד. אפשר להגיד במקום: 'אתה מתבלבל, אני יהודי לא פחות ממך, אני פשוט רואה את זה אחרת. זה לא שאני לא רוצה את היהדות, אני לא רוצה את היהדות שלך'. וגם אני רוצה את היהדות שלי, ואני רוצה שנחיה זה עם זה בשלום. בתפיסת העולם שלי אני לא רוצה כפייה על אף אחד. זה לא קירוב לדת, אלא קירוב של אנשים עם סנטימנט יהודי כזה או אחר לתפיסת עולם הומניסטית".

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

[+ התנחלויות](#) [+ הציונות הדתית](#) [+ דת](#)

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל © כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ